

הרב אברם ווייס

התקופה המחייבת באיחור קיומו של נדר*

ראשי פרקים

א. סוגיית הבבלי	2. מכילתא דרי ישמעאל
ב. המדרשים מדבי ר' עקיבא	ד. הירושלמי
1. הספרא	ה. ושוב לסוגיית הבבלי
2. ספרי דברים	ו. סיכום
ג. המדרשים מדבי ר' ישמעאל	נספח
1. ספרי במדבר	ביבליוגרפיה

⌘ ⌘ ⌘

יחסה של התורה להתחייבותו המילולית של האדם, מחמירה - "כי תדר נדר לדי' א-לקיך לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו ד' א-לקיך מעמך והיה בך חטא" (דברים כג, כב). חז"ל הוסיפו נופך משלהם בקביעתם-אזהרתם, "בעוון נדרים בניס מתים כשהן קטנים" (בבלי שבת לב, ב). מהו פרק הזמן הניתן לנודר למילוי חובתו לפני שייחשב כמתרשל בדבר? מתי הופך עיכוב במילוי החיוב לאיחור? הנחשב לאיסור תורה, הגורר בעקבותיו את העונשים שעליהם דיברו חז"ל? נתחום את דיוננו לספרות חז"ל, מדרשי ההלכה והתלמודים, במגמה לבחון את האפשרות שיותר מתשובה אחת ניתנה לשאלה זו, ושבסוגיה זו, כמו באחרות, התהלכו מסורות פרשניות חלוקות סביב פסוקי היסוד שעליהם נסוב הדיון.

א. סוגיית הבבלי

סוגיית הבבלי כוללת הצגה מסודרת של השיטות השונות וביסוסן על פסוקי התורה. המשנה הראשונה במס' ראש השנה פותחת: "ארבעה ראשי שנים הן, באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים."¹ לשון סוגיית הבבלי המוסבת על משנה זו (דף ד) הוא כדלהלן (כאן עפ"י הדפוסים המצויים, ולצידה מקבילותיה מהתוספתא - ראש השנה א, ב; ערכין ג, יז-יח):²

* מאמר זה הוא פיתוח של עבודה סמינריונית שנכתבה בהדרכתו של פרופ' ד' הנשקה.

1 עפ"י כ"י פי והוצ' לוי. נוסח כ"י קי: ראש שנה.

2 תוספתא ר"ה, מהדורת ליברמן; תוספתא ערכין, מהדורת צוקרמנדל.

תוספתא ראש השנה	בבלי ראש השנה (דף ד)
	ולרגלים. רגלים באחד בניסן הוא? בחמשה עשר בניסן הוא! - אמר רב חסדא: רגל שבו ראש השנה לרגלים. נפקא מינה לנודר, למיקם עליה בבל תאחר, ורבי שמעון היא, דתניא:
כיצד לרגלים?	
אחד הנודר ואחד המעריך ואחד המקדיש	אחד הנודר, ואחד המקדיש, ואחד המעריך,
אינו עובר משם בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה	כיון שעברו עליו שלשה רגלים - עובר בבל תאחר
ר' שמעון אומ' שלשה רגלים כסדרן וחג המצות ראשון	רבי שמעון אומר: שלשה רגלים כסדרן, וחג המצות תחילה
וכן היה ר' שמעון או'	וכן היה רבי שמעון בן יוחי ³ אומר: רגלים
פעמים שהן שלשה פעמים שהן ארבעה פעמים שהן	פעמים שלשה, פעמים ארבעה, פעמים
חמשה כיצד נדר לפני הפסח עד שיעברו עליו הפסח ועצרת והחג	חמשה כיצד? נדר לפני הפסח - שלשה,
נדר לפני עצרת עד שיעברו עליו עצרת והחג והפסח ועצרת והחג	לפני עצרת - חמשה,
נדר לפני החג עד שיעברו עליו החג והפסח ועצרת והחג	לפני החג - ארבעה.

3 ליברמן (תוספתא כפשוטה, מועד, עמ' 1018): "ומגירסת הבבלי (ר' שמעון בר יוחי) משמע קצת שהברייתא השניה נשנית במדרשי ר' ישמעאל, וצורפה לכאן". אך שמא צורת הצעת שמות היא ענין של סופרים וסגנוני כתיב, ולא של גירסה, וראה א' וייסברג, "הצורות ר' שמעון בן לקישי ויכאיזה צדי ותרומתן למיון כתבי-יד של הבבלי", לשוננו נח (תשנ"א), עמ' 367-382. מבחינה עניינית, נראה בהמשך שדברים אלו (כולל דברי התי"ק) לא יצאו מדבי ר"י.

תוספתא ערכין	בבלי ראש השנה (דף ז')
חייבי עולות והדמין ושלמין וערכין וחרמין והקדשות ונדירים ונדבות וחטאות ואשמות וצדקות ומעשרות, לקט שכחה ופאה ובכור ומעשר בהמה והפסח	תנו רבנן: חייבי הדמין, והערכין, החרמין, וההקדשות, חטאות, ואשמות, עולות, ושלמים, צדקות ומעשרות, בכור ומעשר ופסח, לקט שכחה ופאה,
כיון שעברו עליהן שלש רגלים עובר עליהן משום בל תאחר:	כיון שעברו עליהן שלשה רגלים - עובר בבל תאחר.
ר' שמעון אומר: שלש רגלים כסדרן וחג המצות ראשון	רבי שמעון אומר: שלשה רגלים כסדרן, וחג המצות תחלה.
	רבי מאיר אומר: כיון שעבר עליהן רגל אחד עובר בבל תאחר.
	רבי אליעזר בן יעקב אומר: כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר.
ר' אלעזר ברי שמעון אומר: כיון שעבר עליו חג הסוכות עובר עליהן משום בל תאחר	רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: כיון שעבר עליהן חג הסוכות עובר עליהן בבל תאחר
ואחד הבכור והמעשר ואחד כל הקדשים שהקדישן שנה של רגלים ורגלים של שנה עובר עליהן משום בל תאחר.	

המשך סוגיית הבבלי (שאינן לה מקבילה בתוספתא):

מאי טעמא דתנא קמא? מכדי מינייהו סליק, למה לי למהדר ומיכתב "בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות"? - שמע מינה לבל תאחר. ורבי שמעון אומר: אינו צריך לומר בחג הסוכות, שבו דיבר הכתוב; למה נאמר? - לומר שזה אחרון.⁴

4 תוסי ד"ה ואין צריך לומר, מביא את נוסחת ר' חננאל, "אין צריך לומר בחג המצות שבו פתח הכתוב תחילה, למה נאמר, לומר שזה ראשון". השוה במקבילה, בבלי ביצה יט, ב, "דתניא רבי שמעון אומר לא יאמר חג הסוכות שבו הכתוב מדבר, למה נאמר, לומר שזה אחרון", ובר"י שם, "לא היה צריך לומר בפסוק חג המצות... בו פתח הכתוב תחילה... כתיב בחג המצות לומר שזה ראשון". וראה בנספח להצגה סינופטית-ליניארית של נוסחות כתבי-היד כאן.

- ורבי מאיר מאי טעמא? - דכתיב "ובאת שמה והבאתם שמה".
 ורבנן? - ההוא לעשה.
 ורבי מאיר? - כיון דאמר ליה רחמנא אייתי, ולא אייתי - ממילא קם ליה
 בכל תאחר.
 ורבי אליעזר בן יעקב מאי טעמא? - דכתיב "אלה תעשו לה' במועדיכם" -
 מיעוט מועדים - שנים.
 ורבנן? - ההוא לכדרבי יונה, דאמר רבי יונה: הוקשו כל המועדים כולם זה
 לזה, שכולן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו.
 ורבי אלעזר ברבי שמעון מאי טעמא? - דתניא, רבי אלעזר ברבי שמעון
 אומר: לא יאמר חג שבו דיבר הכתוב. למה נאמר? - לומר שזה גורם.
 תרומת הבבלי היא בשלושה תחומים:
 א. שיוך משנתנו לשיטת ר' שמעון.
 ב. הבאת שיטות ר' מאיר ור' אליעזר בן יעקב, שאינן מופיעות בתוספתא (וגם
 אינן מוזכרות בקבצי המדרש שבידינו).
 ג. ביסוס שיטות התנאים בפסוקי המקרא (סוגיית הסתמא).

ב. המדרשים מדבי ר' עקיבא

1. הספרא

בספרא (אמור פרשה יב, י, כ"ו 66)⁵ כתוב:

"מני למוספי שבת שיק? דמ/רבנו עם אמורי הרגל תלי לוי מלבד שבתות
 די ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדרי ומי כל נדבי אי תי לדי מה תייל שיכול
 אין לי קריב אילא קורבנות הרגל בלבד מני קורבנות היחיד קרבנות
 הציבור שהוקדשו ברגל שיבואו ברגל שהוקדשו לפני הרגל (אינו דין)
 שיבואו ברגל תלי לוי מלבד שבתות די ומלבד מתי וגי [אשר תתנו לדי] אילו
 עופות ומנחות לרבות את כולם שכולם יבואו ברגל פרק א' הל' י? יכול
 רשות תלי לוי אלה תעשו לדי אם להתיר כבר התיר אם כן למה נא' אלה
 תעשו לדי במועדיכם אילא קבען חובה שכולם יבואו ברגל ב' יכול באיזה
 רגל שירצה תלי לוי ובאת שמה והבאתם שמה אם להתיר כבר התיר אם
 לק...> ע כבר קבע אם כן למה נא' ובאת שמה והבאתם שמה אילא זה
 רגל <ווייס: ראשון שפגעתה בן> יכול אם עבר רגל אחד ולא הביא יהא

5 תורת כהנים ע"פ כתי"י רומי מנוקד (אססמאני 66), הוצ' ביהמ"ד לרבנים באמריקה, נ"י תשי"ז,
 עמי תנו-תנו. (בשונה מכה"י, שם השם מיוצג כאן ע"י די. כמה מלים הושלמו עפ"י מהד' ווייס).

<...> מש...> בל תאחר תלי לוי אלה תעשו לדי במועדיכם אינו עוזב?>..
 <...> שם בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי השנה כולה ר' <...> שלשה רגלים
 כסדרן וחג המצות ראשון ד' כיצד נדר <...> הפסח עד שיעברו עליו הפסח
 והעצרת והחג נדר לפני העצרת עד שיעברו עליו העצרת והחג והפסח
 והעצרת והחג נדר לפני החג עד שיעברו עליו החג והפסח והעצרת והחג
 מדרש זה שייך לדבי ר' עקיבא, עפ"י לשונו - "יכול... ת"ל" (לעומת "לפי
 שהוא אומר... שומע אני... ת"ל... " הרגיל במכילתא וספרי במדבר); על פי אופי
 הדרשות שבו, כפי שיידון להלן; וכמובן, על סמך הימצאותו בספרא שיצא,
 באופן כללי, מדבי ר' עקיבא.
 ארבעה שלבים למדרש:

- (א) (ויקי' כג, לו; לח) "אלה מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב
 אשה לדי... מלבד שבתות ד' ומלבד מתנותיהם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל
 נדבתיכם אשר תתנו לדי". מכאן **שמות** להקריב נדרים ונדבות במהלך
 הרגל, בין אם קבלת הנדר היתה לפני הרגל ובין אם היא היתה בתוך הרגל.
 (ב) (במד' כט, לט) "אלה תעשו לדי במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם...". מכאן
שחייבים להקריב במהלך הרגל את כל הקורבנות שנדרו להביאם.
 (ג) (דבר' יב, ה-ו) "לשכנו תדרשו ובאת שמה. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם...".
 מכאן שהחובה הנ"ל (סעיף ב) חלה כבר ברגל הראשון כשעולים לירושלים.
 (ד) (במד' כט, לט) "אלה תעשו לדי במועדיכם...". מכאן שאין עוברים על איסור
 'בל תאחר' עד שיעברו כל שלושת המועדים מאז קבלת ההתחייבות.
 לאחר מכן מובאת גם שיטת ר' שמעון,⁶ ללא נימוק, שגי המועדים הנ"ל
 חייבים לעבור כסדרן, החל מפסח.

יחס המדרש בספרא למקבילותיו: המדרש מופיע גם בספרי דברים פ' סג
 (לצמד הפסוקים "ובאת שמה והבאתם שמה"), במדרש תנאים עמ' מט (לאותו
 צמד פסוקים) ובירושלמי ר"ה דף נו, ב. בספרי דברים ובמדרש תנאים פותח
 המדרש בפסוק **מבמדבר**, "אלה תעשו לדי במועדיכם...". מבנה המדרש - היתר,
 חובה, חובה מיידית והתייחסות לבל תאחר - מצריך פתיחה בפסוק בויקרא
 דווקא, "אלה מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה לדי", שרק
 מזכיר הקרבת נדרים ונדבות ברגל, אך אינו מחייב הבאתם דווקא אז. מבנה זה
 נשמר בספרא, המדרש לויקרא, ולא במקבילות. ר' הלל, הגר"א ורי מאיר איש

6 שמו אינו קריא בכ"ו 66, אך כך גורס ווייס וכן הוא במקבילות.

(בעקבות ר' הלל) ביקשו לתקן את גירסת ספרי דברים עפ"י הספרא. פינקלשטיין אף הגיה כך במהדורתו, אולם ציין באפרט: "ובמקורות הספרי הנוסח..." והביא את הפסוק מבמדבר כפסוק הפותח. גם הופמן במדרש תנאים שלו הכנה להגהת ר' מאיר א"ש (יספרי דבי רבי) אך לא שינה בנוסח הפנים.

ניתן לומר שההיקרות המקורית של המדרש הזה הוא בספרא. שם מושבו בספרות ('sitz im literatur').⁷ ואם כבר הועתק המדרש לספרי דברים, והותאם שם למקומו, מדוע נבחר הפסוק מבמדבר לשמש כפסוק הפותח ולא הפסוק מדברים? אפשר לשער שהמדרש לא הועתק ישירות מהספרא לספרי דברים, אלא הועתק בשני שלבים: תחילה מהספרא לאוסף מדרשי כלשהו מדבי ר' עקיבא לספר במדבר; שם הותאם למקומו עם הפסוק מבמדבר כפסוק הפותח, ובצורתו המותאמת הזאת לספרי דברים. אמנם אין מדרש כזה בספרי זוטא, מדרש ההלכה מדבי ר' עקיבא לספר במדבר שנשתמר בידינו, אך שמא מבחינה הסטורית היה מדרש כזה ואבד. כך או כך, הוא הועתק לספרי דברים עם השינוי האמור, משם למדרש הגדול (או אולי הוא הגיע למדרש הגדול מהאוסף ההסטורי האמור?) ומשם למדרש תנאים (שאותו יצר הופמן מליקוטים מהמדרש הגדול).

המדרש המופיע בירושלמי דומה מאוד לזה שבספרא - לא מופיע בו השיבוש האמור, אך חסרה בו פיסקה חשובה בדברי ר' שמעון, "וחג המצות תחילה". נראה שפיסקה זאת היא אכן מקורית לדברי ר' שמעון, כי מלבד הופעתה בספרא היא מופיעה גם בתוספתא ובברייתת הבבלי. יתכן שהירושלמי סמך על המובאה בתחילת הסוגיה שם, "דרבי שמעון אמ' שלשה רגלים כסדרן ובלבד חג המצות ראשון", וכן על כך שמובאת בהמשך ברייתא המדגימה בפרוטרוט את שיטת ר' שמעון, ברייתא המופיעה גם בתוספתא (וכן בבבלי).

2. ספרי דברים

מלבד המקבילה לספרא שהוזכרה לעיל, יש מדרש נוסף בספרי דברים הקשור לענייננו (פי' קמג, עמ' 196 במהד' פינקלשטיין, כאן עפ"י כ"ו 32.3)⁸ וזה לשונו: "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות" - רבי שמעון אומר: אין תלמוד לומר בחג הסוכות דבר הכתוב, מה תלמוד לומר חג השבועות ובחג הסוכות? מלמד שאין עובר משם בל תאחר עד שיעברו רגלי שנה כולה.

7 בדרך השאלה מ-'sitz im leben' ראה: P.Schaefer, Research into Rabbinic Literature: An Attempt to Define The Status Quaestionis, JJS, 37 (1986), pp.201-211.

8 מופיעה כאן מהאפרט של פינקלשטיין.

קיימת בעיה במדרש, שכן המסקנה אינה תואמת את מה שקדם לה. המדרש מצביע על ייתור בפסוק, "חג הסוכות", והמתבקש הוא שחג זה ישמש תפקיד מכריע - או שיהיה החג האחרון ברצף החגים (=חג המצות תחילה), או שיהיה החג "הגורם" ברצף החגים, וכשיטת ר' אלעזר ברי' שמעון בבבלי, שלפיה, בלי קשר לשלב בשנה שבו נדר האדם, הרי כחלוף חג הסוכות ייחשב כעובר על איסור בל תוסיף (אם לא מילא את חובתו).⁹ אולם מסקנת המדרש היא: "מלמד שאין עובר משם בל תאחר עד שיעברו רגלי שנה כולה!" זאת ועוד, הרי מחלוקת ר' שמעון וחכמים ידועה לנו מכל המקורות, והספרא בכלל, שחכמים סוברים שמספיק שיעברו שלושה רגלים כלשהם, בלי קשר לסדרם, כדי לעבור על בל תאחר, ואילו ר' שמעון סבור: שלושה רגלים כסדרם, וחג המצות תחילה. כיצד ייחס ספרי דברים את שיטת חכמים לר' שמעון? (במקרה זה גם נוסח מהדורת פינקלשטיין משקף את הקושי - כך הוא הנוסח בכל כתבי היד).

ייתכן שחלה כאן השמטה, שהושמטה בטעות הסיומת "וחג הסוכות אחרון" - כדרך שהושמט מהירושלמי "וחג המצות תחילה". השמטה חשובה, אך לא כזאת שמבטלת לגמרי את תועלתו של המדרש. כפי שנראה להלן כשנשווה את מדרשי דבי ר' ישמעאל למדרשי דבי ר' עקיבא, עצם הרעיון שעוברים על בל תאחר רק לאחר שלושה רגלים יש בו משום חידוש. הרי אפשר לטעון שעוברים על בל תאחר מיד בחלוף רגל אחד, ואילו את הפסוקים "שלוש פעמים בשנה... בחג המצות..."¹⁰, שנדרשים כאן בספרי דברים, אפשר לדרוש לדברים אחרים.

ייתכן שמבחינה הסטורית דרש ר' שמעון שני עניינים מפסוקים אלו:

א. ניתנת ארכה של שלושה רגלים עד שחל איסור בל תאחר;

ב. חג הסוכות הוא אחרון החגים לעניין זה - על שלושת הרגלים לעבור כסדרן. ספרי דברים השמיט את הנקודה השנייה, אך הביא את הראשונה, שאולי היתה, עברו, העיקרית.

ג. המדרשים מדבי ר' ישמעאל

1. ספרי במדבר

בספרי במדבר (פ"י קנב, עמ' 197 במהד' הורוביץ, כאן עפ"י כ"י 32.2),¹⁰ כתוב:

9 "אחרון" ו"גורם": כך מסכם הבבלי (מהד' וילנא) את יחסיהם של ר' שמעון ושל ר' אלעזר בנו, בהתאמה, לחג הסוכות, בקשר לאיסור יבל תאחר.

10 אף כאן פוענח הנוסח מתוך אפרט, כאן של הורוביץ (בשונה מכה"י, שם השם מיוצג כאן ע"י יד' [א-לוקיד]).

"אלה תעשו לדי' במועדיכם" - אלו נדרים ונדבות שנדר ברגל שיביאם ברגל. אתה אומר נדרים ונדבות שנדר ברגל שיביאם ברגל, או אלו נדרים שנדר קודם לרגל שיביאם ברגל? כשהוא אומר "כי תדור נדר לדי' א-לוקיך וגו' " - הרי נדרים ונדבות שנדורו קודם לרגל; הא מה ת"ל "אלה תעשו לדי' במועדיכם"? אלו נדרים ונדבות שנדר ברגל שיביאם ברגל. "לבד מנדרים" - אלו קיני זבים וקני זבות שנתנה רשות שיביאם ברגל.

מדרש זה שייך לדבי ר' ישמעאל, עפ"י לשונו - "אתה אומר... או אינו אלא (כאן, לפי גירסת כ"י: או אלו)... כשהוא אומר... הרי... אמורין (כ"י) אינו גורס 'אמורין'... הא מה ת"ל...", לשון אופייני לספרי במדבר, בניגוד לאוספים האחרים; ועפ"י שיוכו הכללי של ספרי במדבר לדבי ר' ישמעאל. כפי שנראה להלן, מעבר לענייני סגנון ולשון, חלוק מדרש זה על מדרש ספרא וספרי דברים מבחינת תוכנו-הלכתו - דבר המצביע יותר מכל על היותו מבית מדרש אחר, היינו דבי ר' ישמעאל.

שני שלבים למדרש:

א. (במדבר כט, לט) "אלה תעשו לדי' במועדיכם לבד מנדרים ונדבותיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם." מכאן שאם, **במהלך הרגל**, קבל אדם על עצמו להביא נדרים ו/או נדבות למקדש, עליו להביאם שם עוד באותו הרגל. ב. (דברים כג, כב) "כי תדר נדר לדי' א-לקיך לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו די' א-לקיך מעמד והיה כך חטא." מכאן שאם, **לפני הרגל**, קבל אדם על עצמו להביא נדרים ו/או נדבות למקדש, עליו להביאם שם באותו הרגל.

היחס למדרשים מדבי ר' עקיבא: בסיפא של ספרי במדבר אנו נתקלים בדבר חדש - המקור **לחייב** ההבאה ברגל של נדרים ונדבות שנידורו לפני הרגל, הוא הפסוק המלמד על **האיסור** שעוברים כשמאחרים את ההבאה - 'בל תאחר'. כבר ראינו שהספרא טרחה לגייס פסוקים נפרדים למצוות העשה ולא-תעשה הקשורים בנדרים ונדבות: "אלה מועדי" ליעשה; "לא תאחר", לילא תעשה. בדרך זו התאפשרה קביעת פרקי זמן שונים ליעשה ולילאו: רגל ראשון לעשה, ג' רגלים ללאו. ואילו לפי ספרי במדבר, הכל נכלל כאחד: מי שאינו מקיים את חובתו להביא ברגל את מה שהוא נדר לפני הרגל, עובר על 'בל תאחר'. והרי מדובר ברגל הראשון המגיע לאחר קבלת הנדר! בנקודה זאת כבר טמונה מחלוקת הלכתית, ועל כך בהמשך.

הבה נעיין בדרשות בפרוטרוט. כבר ראינו שמהפסוק בבמדבר ("...במועדיכם...") - לשון רבים), דייקו דבי ר' עקיבא בספרא שרק כחלוף כל

הרגלים ייחשב המאחר כעובר על איסור בל תאחר. דבי ר' ישמעאל לא דייקו כך, ושמא אופייני הדבר לדבי ר' ישמעאל שבדרך כלל קרובים יותר למשמעות המחייבת של המקרא, "דברה תורה כלשון בני אדם". דבי ר' עקיבא, לעומתם, מדייקים בכל ייתור-לשון ודורשים את כל שניתן לדרוש.

מאידך גיסא, גם דבי ר' עקיבא (ספרא) למדו שקיימת חובה להביא את הנדרים והנדבות ברגל הראשון לאחר קבלת הנדר, מסמיכות הפסוקים בספר דברים, "לשכנו תדרשו ובאת שמה, והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם... ונדריכם ונדבתיכם..." - ובאת, והבאת.

הרקע המקראי לפסוקים אלה הוא פסוק ה - "לא תעשון כן לד' א-לקיכם" - "שלא תזבחו על הגבעות וההרים, רק אל המקום שישום שמו שם (ראב"ע; ובלשון דומה רש"י ורשב"ם). הפסוקים הבאים מתפרשים לאור כוונה זו, שיש לדרוש את המקום אשר יבחר ה' ולבוא שמה; והעיקר, להביא שמה - ורק שמה - את הקרבנות. ומכאן שהמקרא אינו בא לציין **מתי** להביא את הקרבנות, רק **להיכן**.

אך דבי ר' עקיבא דרשו מהסמיכות 'ובאת, והבאת' גם ציון לזמן, לאמור: עיתוי חובת ההבאה היא בזמן הביאה - "ובאת" מגדיר את "והבאת". ובאיזה 'ביאה' מדובר? תיאורטית, אפשר היה לומר שבכל עלייה אקראית למקדש יש להביא את החובות, גם אם העלייה חלה שלא בעת הרגל. אולם דבי ר' עקיבא בספרא מגבילים את חיוב ההבאה לעלייה לרגל המוכרת והידועה. ומדוע? במבט ראשון נראה שהשיקול הוא מתודי: אם כבר מחדשים חיוב שלא היה קיים עד כה, הנכון הוא להגבילו למינימום ההכרחי. נעדיף לחייב את ההבאה לאותן הפעמים שממילא חייבים לעלות, ולא להרחיב את החיוב לכל עלייה שהאדם ברצונו החפשי בוחר לערוך. מגמה זאת של צימצום החידוש היא שעומדת מאחורי הכלל הידוע, "דיו לבא מן הדין להיות כנידון" (ספרא, "ברייתא דר' ישמעאל"). אך דומה שהסיבה כאן היא מהותית: הרי את הסמיכות 'ובאת, והבאת' יש לדרוש בשני הכיוונים - "ובאת" מלמדת כאמור **מתי** מקיימים את ה"והבאת", **מתי** מביאים את הנדרים והנדבות; אך "והבאת" תלמד אותנו **כיצד** יש לקיים את ה"ובאת". היא עונה על השאלה: כאשר האדם מישראל מצטווה לעלות לבית המקדש, כיצד עליו להופיע לפני בורא עולם? והתשובה: "והבאת" - כלומר, מצוייד בכל אותן החובות שהוא התחייב לפני הבורא להביאן. יש כאן דמיון מסויים לחובת עולות הראייה. שם אנו אומרים שכאשר האדם מתראה לפני ה', אין זה ראוי להופיע לפניו "ריקים". כאן אנו אומרים שכאשר האדם מופיע לפני ה', ויש עליו חובות (נדרים/נדבות) כלפי ה', אין זה ראוי להופיע לפניו

מבלי לשלמן. המשותף לעולות ראייה ולחובה המחודשת שלנו, הוא ששניהם באים להגדיר את החיובים המוטלים על האדם בהופיעו לפני ה'. ומוכן שבשני המקרים לא שייך להטיל על האדם חובות אלו, אלא כאשר הוא ממילא מחוייב להיות בירושלים, כלומר בכל אחד משלשת הרגלים.

דבי ר' עקיבא טרחו להבדיל בין חובת העלאת נדרים ונדבות ברגל הראשון, לבין איסור כל תאחר שחל רק כעבור ג' רגלים. לאור האמור, אפשר לומר שהחוייב ברגל הראשון נובע, לשיטתם, מעיקרון הדומה לקורבנות ראייה - כיצד על האדם להופיע לפני בוראו בעלייתו לרגל. האיסור שעוברים אם מאחרים להביא את החובות ג' הרגלים נובע מדיני נדרים, ולכן כותרתו היא בהתאם: 'בל תאחר'.¹¹ דבי ר' ישמעאל לא דרשו את הסמיכות הזאת, 'ובאת-והבאת', ושמה, שוב, מפני נטייתם למשמעות המחייבת של הכתובים. אולם גם שיטת דבי ר"י, שצינו את הרגל הראשון לאחר קבלת הנדר כנקודת הזמן שבה עוברים על כל תאחר, צריכה הסבר. מנין לקביעה זו? מדוע לא כל פרק זמן קבוע אחר, למשל חודש או שנה? נראה, שגם הם הצמידו את דבריהם לחובות ידועות אחרות. היות וחובת העלייה למקדש חלה לפרקים ידועים - דהיינו, הרגלים הכתובים בתורה - קבעו דבי ר"י, שרק כעבור חובת העלייה הקרובה יחשב האדם כעובר על איסור זה.

2. מכילתא דר' ישמעאל

כבר ראינו שדבי ר' עקיבא (ספרא) דרשו "במועדיכם", לשון רבים, ללמד שרק כעבור ג' רגלים עוברים על כל תאחר. ר' שמעון (מובא בספרי דברים, תוספתא, ירושלמי ובבלי) מגיע לכך מהפסוק "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ד' א-לקיך במקום אשר יבחר, בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ד' ריקם" (דברים טז, טז).

מתבקש לראות כיצד דורשים פסוק זה, ודומיו, דבי ר' ישמעאל. להלן לשון מכילתא דר"י (עמ' 332 במהד' הורוביץ, כאן עפ"י כ"י אוקספורד; קיימת מקבילה למדרש זה במדרש תנאים, ע' 95).¹²

11 השווה לשון קהילות יעקב (לר"י קנייבסקי, ב"ב תשמ"ה, כרך א ח"ג סי' יח, דף יז סעי"ד, ד"ה והנה): "אין להקשות לזה דהא ברגל אחד איכא עשה, וא"כ כשמאחר ממילא יעבור ג"כ על כל תאחר - דזה אינו, דענין עשה דרגל אחד נראה דאינו בתורת חיוב נדר... והיינו משום דמצות הבאה ברגל ראשון שייך הוא למצות ראי' ולא מדין נדרו הוא; וכשאינו מקיים עשה זו, אינו חסרון בקיום נדרו, אלא שמצות ראי' לא קיים כהוגן".

12 מתוך האפרט של הורוביץ.

"שלוש רגלים תחג לי" - למה נא? לפי שהוא או' שלש פעמים בשנה וגומ', שומע אני בכל זמן שירצה? ת"ל "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות" >[עפ"י הרובץ: או בחג המצות שלש פעמים ובחג השבועות שלש פעמים ובחג הסוכות]< שלשה פעמים - ת"ל: שלש רגלים תחוג לי בשנה - שלשה רגלים המהלכין ברגליהן.

מדרש זה אכן שייך לדבי ר' ישמעאל, עפ"י לשונו - "למה נאמר, לפי שהוא אומר... שומע אני... תלמוד לומר", לשון אופייני לדבי ר"י; ועל פי מיקומו במכילתא דר' ישמעאל, שאכן מכיל בעיקר מדרשים מבית מדרש זה.

באשר למרכיבי המדרש, נציג את 3 ההיקרויות במקרא של פסוק זה ודומיו:

(1) שמי' כג: [יד] **שלוש רגלים תחג לי בשנה** [טו] את חג המצות תשמור... ולא יראו פני ריקם [טז] וחג הקציר... וחג האסיף... [יז] שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ד'.

(2) שמי' לד: [יז] את חג המצות תשמור... [כ]... ולא יראו פני ריקם. [כד] וחג שבעת... וחג האסיף... [כג] שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ד' א-לקי ישראל.

(3) דברי' טז: [א] שמור את חדש האביב... [ג] ועשית חג שבעות... [ג] חג הסוכת... [טז] שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני... במקום אשר

יבחר, **בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות...**

מכילתא דר' ישמעאל דורש את ההיקרות השלישית והראשונה. בשלישית יש פיסקה אחרי "שלוש פעמים בשנה יראה וגו'" שנראית מיותרת: "בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות". ובהיקרות הראשונה, הפסוק הראשון - כולו - נראה מיותר: "שלוש רגלים תחג לי בשנה".

מכילתא דר' ישמעאל פותחת באיזכור ההיקרות הראשונה, ועוברת להסביר את ההיקרות השלישית. היא אומרת שאין זה מובן מאליו שמצות 'ראייה לפני ד' ' חופפת את שלושת הרגלים: אולי אפשר לקיים מצוה זו בשלוש הזדמנויות אחרות? כדי למנוע אי-הבנה זאת, יש צורך שבאחת ההיקרויות של "שלוש פעמים בשנה וגו'" יופיע במפורש שה"פעמים" הם ג' הרגלים.

באשר להיקרות הראשונה - בלעדיה היה מקום לחשוב שה"ראייה לפני ד' " צריכה להתרחש שלוש פעמים בכל רגל ורגל.¹³ הפסוק "שלוש רגלים תחג לי בשנה"

13 אולי דווקא בעקבות ההיצמדות בהיקרות השלישית של "שלוש פעמים בשנה... בחג המצות וגו'" יווצר הרושם שלוש פעמים בכל רגל חייבים לעלות מירושלים (מעיר דוד הקרובה, למשל) לחר הבית להיראות לפני ד'.

בא למנוע מחשבה זו. מכילתא דר"י כנראה נשען על פרשנותו שלו למלת 'רגלים' - "שלוש רגלים, המהלכין ברגליהן" - למלה רגלים קונוטציה של הליכה פיזית להר הבית. שלוש רגלים תחג לי בשנה, פירושו שלוש עליות פיזיות תבצע עבורי במהלך השנה, ולא שלוש עליות פיזיות בכל רגל ורגל (כשסך העליות בשנה הוא תשע). התוצאה החשובה של מדרש זה היא, שלפי דבי ר' ישמעאל, הסיפא של ההיקרות השלישית באה למטרה חשובה, ואיננה פנויה לדרשה של ר' שמעון המובאת בספרי דברים.

השוואה למדרשים מדבי ר' עקיבא: במכילתא דרשב"י (כג, יז; עמ' 218) = (ספרי דברים קמ"ג, עמ' 195) נאמר:

'שלוש פעמים' - יכול בכל רגל ורגל? ת"ל 'בשנה'. יכול בכל זמן שירצה? ת"ל 'פעמים', אין פעמים אלא זמנים.

האפשרות של חובת שלוש עליות להר הבית במהלך כל אחד מהרגלים נמנעת מיניה וביה, היות וסיום הקטע הוא "בשנה" (שלוש פעמים בשנה). ממילא, הפסוק בשמות כג, יד - "שלוש רגלים תחג לי בשנה", אינו נחוץ לעניין זה. ובאשר לאפשרות של קיום מצות 'ראייה לפני ד' / בזמנים שאינם רגלים, טוען מכילתא דרשב"י (וכן ספרי דברים) שהדבר נמנע מעצם הגדרת המונח 'פעמים', שהיא זמנים (=זמנים ידועים). לא צויין מקור לקביעה זו.

כתוצאה מפרשנות זאת, נותרת התוספת שבהיקרות השלישית, "בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות" פנויה לפרשנות אחרת, דהיינו מדרשו של ר' שמעון.

ד. הירושלמי

להלן סוגיית הירושלמי לענייננו (ר"ה פ"א ה"א, נו ע"ב וע"ג):

מאן תנא רגלים? רבי שמעון. דרבי שמעון אמר: שלשה רגלים כסדרן, ובלבד חג המצות ראשון. אשכחת אמר פעמים חמשה פעמים ארבעה פעמים שלשה - לפני עצרת חמשה, לפני חג ארבעה, לפני הפסח שלשה. רבי לעזר בי רבי שמעון אמר: ובלבד חג המצות אחרון. אשכחת אמר פעמים שלשה פעמים שנים פעמים אחד. וחכמים אומרים: רגל שפגע בו תחילה, ובלבד שיעברו עליו רגלי שנה כולה.

כתיב "מלבד שבתות יי ומלבד מתנותיכם וגומ' אשר תתנו ליי". מה תלמוד לומר? שיכול אין ליקרב ברגל אלא קרבנות הרגל בלבד, מניין קרבנות היחיד וקרבנות הציבו' שהוקדשו ברגל שיבואו ברגל, שהוקדשו לפני הרגל שיבואו ברגל? ת"ל "מלבד שבתות יי אשר תתנו ליי" - אילו

עופו' ומנחו', לרבות את כולם שיהו קריבין ברגל. יכול רשות? תלמוד לוי "אלה תעשו ליי' במועדיכם" - אלה קבען חובה, שיהו כולן קריבין ברגל. יכול באי זה רגל שירצה? תלמוד לומר "ובאת שמה והבאתם שמה" - אם לחתיר, כבר התיר; אם לקבוע, כבר קבע; אם כן למה נאמר "ובאת שמה והבאתם שמה"? אלא זה רגל הראשון שפגעת בו. יכול אם עיבר אחד מהן ולא הביא, יהא עובר עליו משום בל תאחר? תלמוד לומר "אלה תעשו ליי' במועדיכם" - אינו עובר עליו משום בל תאחר, עד שיעברו עליו רגלי השנה כולה. רבי שמעון אומר: שלשה רגלים כסדרן - כיצד? נדר לפני הפסח, עד שיעברו עליו פסח ועצרת וחג; נדר לפני העצרת, עד שיעברו עליו עצרת וחג ופסח ועצרת וחג; נדר לפני החג, עד שיעברו עליו החג ופסח ועצרת וחג. בעון קומי רבי אילא: עד כדון בעשה, בלא תעשה מניין? תלמוד לומר "ובאת שמה והבאתם שמה" - מה אגן קיימין? אם בעשה, הרי כבר אמור; אלא אם אינו עניין בעשה, תניהו עניין בלא תעשה.

מרכיבי הסוגיה הם:

- (1) שיוך משנתנו לשיטת ר' שמעון, תוך כדי הצגת שיטות ר' שמעון, ר' אלעזר בריה דר' שמעון וחכמים, בעניין איסור 'בל תאחר'.
- (2) מדרש מקביל לספרא אמור.
- (3) דברי ר' אילא.

התרומה הייחודית של הירושלמי היא בדברי ר' אילא. לפני העיון בדבריו נעיין שוב במרכיבי המדרש המוצג לפני הצעת דבריו. המדרש בנוי ב-4 שלבים:

- (1) היתר ("אלה מועדי דיי' - ויקרא);
- (2) חיוב ("אלה תעשו לדי' במועדיכם" - במדבר);
- (3) חיוב מייד, ברגל הראשון ("ובאת שמה, והבאתם שמה" - דברים);
- (4) איסור להשהות את החובות ג' רגלים ('במועדיכם' לשון רבים - במדבר).

השוואת השלב השני עם השלב הרביעי מראה שהמדרש בירושלמי (כמו בספרא) מבין את הפסוק במדבר ("מועדיכם") כמוסב על כלל המועדים ולא על הרגל הראשון שלאחר קבלת הנדר/נדבה. כתוצאה מהבנה זאת נשאלת השאלה "יכול באיזה רגל שירצה" (וכדי למנוע זאת, ולחייב הבאת החובות מיד ברגל הראשון, הובאה סמיכות הפסוקים "ובאת שמה והבאתם שמה"), וכן מתוך הבנה זאת נאמר בשלב הרביעי שאיסור 'בל תאחר' חל רק כעבור ג' רגלים ("מועדיכם"). מאידך גיסא, לר' אילא ולשואלים-את-דעתו אין כל ספק באשר לחיוב הנובע מהפסוק במדבר - "עד כדון בעשה". לא עולה השאלה "יכול באיזה רגל

שירצה", כנראה מפני שברור היה להם שמדובר ברגל הראשון שלאחר קבלת הנדר/הנדבה. הסמיכות "ובאת שמה והבאתם שמה" הופכת למיותר - מה אכן קיימין, אם בעשה הרי כבר אמור! - ובהמשך, "אלא אם אינו ענין בעשה תניהו עניין בלא תעשה", כלומר מה שמחייב הפסוק במדבר במישור החיובי, מחייב סמיכות הפסוקים בספר דברים במישור השלילי.

"מועדיכם" בלשון רבים תתפרש כדרך שפירושה דבי ר' ישמעאל: בכל אחד מהמועדים שלכם תביאו את החובות שקבלתם על עצמכם לפני אותו הרגל. וכמו ש"ובאת שמה והבאתם שמה" מוסב על הרגל הראשון לאחר קבלת הנדר/הנדבה, כך גם "אלה תעשו במועדיכם" במדבר מוסב על הרגל הראשון - האחד במישור החיובי והאחר במישור השלילי.

מתי חל איסור בל תאחר לדעתם? לר' אילא, לעומת המדרש, לא קיימת האפשרות ש"מועדיכם" היינו כלל המועדים, ולכן אין לו האפשרות של ג' רגלים עד שעוברים על האיסור. לר' אילא יצטרך האיסור לחול מיד כעבור הרגל הראשון. "בלא תעשה מנין, תלמוד לומר ובאת שמה והבאתם שמה" - מדוע לא הביאו את הלא-תעשה האולטימטיבי, 'בל תאחר'? נראה כי לפני ר' אילא וחבריו היה מדרש כדוגמת המדרש שלפנינו, ובו החיוב המיידית הנובע מ'ובאת'-ו'הבאת'. זהו נתון מגביל למדי, שכן בעוד חיוב זה מהווה חידוש במדרש שלפנינו, הרי עבור ר' אילא הוא נראה מיותר לחלוטין. ובכן, מה עליהם לעשות עם סמיכות הפסוקים "ובאת שמה והבאתם שמה"?

לכן דרשו "אם אינו עניין בעשה..." על דרך איסור עשה (לאו הבא מכלל עשה). ולא שגישה זאת משוללת הבנה: כפי שראינו לעיל, החובה הנובעת מסמיכות זאת היא הרחבה של "חובות הראייה". כמו שקיימת חובה להביא עולות ראייה קבועות ברגל, כך חובה על האדם הרוצה להראות לפני ד' להופיע עם כל החובות שנודר/נידב לד' עד לאותו הרגע. אפשר לטעון בכלל שהחובה הנובעת מהפסוק במדבר "אלה תעשו לד' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתים" קשורה אף היא בחובות הראייה ברגל - בצורה שבה מצטווים להופיע לפניו ברגל - ולא לעניין פרטי של הימנעות מאיחור הבאת החובות למקדש (בל תאחר). מכאן קצרה הדרך לומר שהחובה במדבר היא סוג של חובת ראייה במישור החיובי, ואילו החובה בדברים מסמיכות הפסוקים היא סוג של חובת ראייה במישור השלילי, ושיסוד משותף עומד בבסיס שני הצווים.

האם שייך לנסות ולשייך את ר' אילא וחבריו לאחד מבתי המדרש, בי ר' ישמעאל או בי ר' עקיבא? מבחינה הסטורית, ודאי שלא - ר' אילא, אמורא איי

מהדור השלישי, חי הרבה אחרי תקופת בתי מדרש אלה והדיינותיהם. אך מבחינת תוכן דבריהם הבה נעיין: הלכתית, דבריהם שייכים לדבי ר' ישמעאל - רגל אחד ולא יותר. אלא שאז נצטרך להסביר הבאתם את סמיכות הפסוקים מספר דברים, סמיכות המוזכרת במדרשי דבי ר"ע (ספרא ספרי דברים) ולא במדרשי ר"י (ספרי במדבר, לעניין זה). אפשר כמובן לטעון שאף דבי ר' ישמעאל עשו שימוש בסמיכות זו, אלא שהיא לא נשתמרה במקורות דבי ר"י שבידינו. אולם בהעדר כל איזכור לכך, תצטרך אפשרות זאת להישאר בגדר השערה בלבד. מאידך גיסא, אם הם שייכים למסורת דבי ר' עקיבא, מה להם ולרגל אחד? הרי אין ספק שדבי ר' עקיבא אכן איפשרו ג' רגלים, אם לא יותר (ר' שמעון).

דגם אפשרי להסבר הענין, הוא, שההלכה הקדומה היתה - רגל אחד ולא יותר. דבי ר' עקיבא, מכוח מדרש הפסוקים, בקשו לשנות ולומר, שאמנם מצד מצות הראייה קיימת חובה להביא את הקרבנות כבר ברגל ראשון; אך מצד איסור 'בל תאחר', יחול האיסור רק כעבור כל ג' הרגלים. כיוון זה של דחיית מועד חלות איסור 'בל תאחר', קיבל הרחבה משמעותית בדברי ר' שמעון (ג' רגלים כסדרן). במהלך הדורות קנה מדרשו של ר' עקיבא שביתה בבתי המדרש בארץ ישראל, אך לצד זה לא נשתכחה ההלכה הקדומה של החובה החמורה של הבאת הקרבנות ברגל הראשון דווקא. כך קורה שר' אילא, המודע להלכה ה"ידועה" הזו (הקדומה), צריך להתמודד מצד אחד עם ההלכה הקדומה, ומצד שני צריך לתת הסבר נאות לכל מרכיבי המדרש שבידו ("אלה מועדי ד'... להקריב" [ניקרא], "אלה תעשו במועדיכם" [במדבר] ו"ובאת שמה והבאתם שמה" [דברים]). כך יוצא שמדרשו של דבי ר' עקיבא "מותאם" להלכתו של דבי ר' ישמעאל!¹⁴

ה. ושוב לסוגיית הבבלי

את סוגיית הבבלי ראינו בתחילת הדברים. ההלכות היוצאות ממנה הן מדבי ר' עקיבא, והשיטות המובאות בה ידועות לנו - פרט לשתי שיטות שאינן מופיעות במקום אחר - ר' מאיר ור' אליעזר בן יעקב. שמות אלו אמנם אינם מופיעים במקום אחר, אך שיטותיהם אינן לגמרי זרות לנו. שיטת ר' מאיר היא המסורת של דבי ר' ישמעאל [!]. הדרשה של ר' אליעזר בן יעקב נובעת ממלת "מועדיכם" [לשון רבים], אלא שבמקום לדרוש את המלה לג' רגלים, הוא דורש אותה לשני רגלים. ר' אליעזר בן יעקב, עמיתו של ר' עקיבא, מסכים להרחבת פרק הזמן של

14 החיפוש בספרות הכתות בניסיון לבסס השערה זאת, העלה שבמצוי בידנו מספרות זאת אין כל התייחסות לשאלה.

'בל תאחר' כפי שדרשו דבי ר' עקיבא, אך "מיעוט רבים שנים", ולכן הוא מסתפק בהרחבה של שני רגלים בלבד (דבי ר' עקיבא נקטו שלוש כי סך מספר הרגלים - "במועדיכם" - הוא שלוש).

הייחוס של שיטת דבי ר' ישמעאל לר' מאיר מתמיהה, שכן ר"מ הוא מתלמידי המובהקים של ר"ע. תשובה אפשרית נובעת מאיזכור מפתיע של שמו של ר' מאיר גם בברייתא הראשונה, בקטע גניזה (Oxford Bodleian Heb. d. 63/103):

... כיון שעברו עליהן שלשה רגלים עובר <...> דברי ר' מאיר ר' שמעון אומ' ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה...

איזכור זה אינו מופיע באף לא אחד מעדי הנוסח האחרים, גם לא בשני קטעי גניזה אחרים. אך חשיבות הקטע הוא בקדמותו.¹⁵

שיבוץ שמו של ר' מאיר כשיטה הקמייתא בשני הברייתות, כפי שקורה בקטע הגניזה הנ"ל, מצביע על נסיון להדביק שם של תנא לכל שיטה ושיטה המופיעה בברייתות. סתם משנה ר' מאיר, ופעמים רבות מיוחסת הדעת הקמייתא במשנה לאותו התנא. כאן זה מתרחש גם בברייתות. וכאן, בגלל הייחוס הכפול לר' מאיר - גם של הדעה הקמייתא בברייתא הראשונה וגם של הדעה הקמייתא בברייתא השנייה - נוצרת סתירה. דומה שבשאר עדי הנוסח, המאוחרים יותר, היה צורך להוריד את שמו של ר' מאיר מלפחות אחת מהברייתות, ונבחרה הברייתא הראשונה [בטעות!]. והשיטה הראשונה בה נשארה כדעת ה"סתם". כאמור, ייתכן שהמצב ההסטורי היה הפוך: ר' מאיר (או אחד מחבריו) ייצג את הדעה של דבי ר' עקיבא - ג' רגלים; בעוד שהדעה הסתמית בברייתא השנייה, רגל אחד, היא ההלכה שהייתה רווחת ונשמרה במדרשי דבי ר' ישמעאל.

עצם השילוב בברייתא השנייה של שיטת דבי ר' ישמעאל יחד עם ארבע הדעות הקרובות לדבי ר' עקיבא, מצריך הסבר. שיטה זו איננה מוזכרת בתוספתא ערכין המקבילה לברייתא בבבלי (וכן לא מוזכרת בתוספתא שיטת ר' אליעזר בן יעקב). ייתכן שעורך הברייתא הבבלי ביקש לכלול את כל הדעות הקשורות לשאלת פרק הזמן הקיים עד שעוברים על איסור 'בל תאחר', וכלל את ההלכה הקדומה שהייתה עוד ידועה (אם כי לא בייחוס לדבי ר' ישמעאל) בין שיטות אלה (ושמא שיטת ר' אליעזר בן יעקב היא אוטנטית בברייתת הבבלי, על אף אי-איזכורה בתוספתא).

15 כותב י' גולנקין: "על סמך הכתב והסימנים למילוי מקום בסוף שורה יש לשער שכ"י 5ג [=כה"י הנידון, א"י] נכתב במזרח במאה הי"א, פרק יום טוב של ראש השנה בבבלי (חלק ב): מהדורה מדעית עם פירוש, דיסרטיצה, בימ"ד לרבנים באמריקה, נ"י תשמ"ח, עמ' 426.

ו. סיכום

בהעדר תיעוד קדום של ההלכה הנהוגה בתקופת הבית בקשר להבאת נדרים/נדבות למקדש, קשה לקבוע בודאות את תהליך התפתחות הלכה זו מתקופת הבית והלאה. אולם התמונה המצטיירת מבדיקת המקורות, היא, שההלכה הבסיסית של כלל התנאים - היא ההלכה שממנה התפלגו התנאים מדבי דר' עקיבא - היא חובת ההבאה כבר ברגל הראשון. היינו, שחובה להביא את חובות המקדש מיד ברגל הראשון לאחר קבלת הנדר/נדבה, והמשהה את חובותיו מעבר לכך עובר על איסור בל תאחר. הלכה זאת שורדת בירושלמי בדברי האמורא הא"י ר' אילא - למרות הקונטקסט המדרשי המוכר מדבי ר' עקיבא - והיא שורדת בבריתת הבבלי ומיוחסת לר' מאיר.

נראה כי מדרשם של התנאים מדבי ר' עקיבא קנה שביתה הן בא"י והן בבבל, אך לא הצליח למחוק כליל את זכר ההלכה המקורית של חלות איסור בל תאחר כבר בהשהיית רגל אחד. בבבלי הוא זוכה רק לאיזכור, בירושלמי יש מקום לשער שהוא אף זוכה לקבלה מחדש כהלכה "הנורמטיבית", למרות התמורות שחלו גם שם בדרך מדרש הכתובים.

נספח: סינופסיס לינארי (בבלי ר"ה ד, ב, 13)¹⁶

5ג	ור' שמעי' מאי טעי' דתניא	ר' שמעון ><מר
6ג	> <שמעון מאי טעמיה דת[נ]יא	רבי שמעון אומי' >	צריך לומר
מנכן 140	ור' שמעון מאי טעמי' דתניא	ר' שמעון אומי' אינו	צריך לומר
סמינר	ור' שמעון מאי טעמא דתניא	ר' שמעון אומר אין	צריך לומר
לונדון	ור' שמעי' מאי טעמי' דתניא	ר' שמעי' אומי' אינו	צריך לומר
אוקספורד	ור' שמעון מאי טעמי' דתני	רבי שמעון אומי' אינו	צריך לומר
מנכן 95	ור' שמעון מאי טעמי' דתניא	ר' שמעון אומי' אינו	צריך לומר

16 פיענוח הסיגלה: 5ג = גניזה, Oxford Bodleian Heb. d. 63/103

6ג = גניזה, TS Ar. 18(2)/145

מינכן 140

סמינר = JTS Rab. 1608 (אדלר 850)

לונדון = British Library Harl. 5508 (מרגליות 400)

אוקספורד = Oxford Bodleian Opp. Add. Fol. 23 (נויבאור-קאולי 366/3)

מינכן 95

קטעי הגניזה הם מתוך: די גולינקין, שיירי כתיי של בבלי ר"ה מהגניזה בקהיר: מהדורה מצולמת בצירוף מבוא קודיקולוגי. שאר עדי הנוסח הם מתוך: המכון לחקר התלמוד ע"ש ש"י ליברמן - מאגר ממוחשב של נוסחי התלמוד הבבלי ע"פ כתיי ודפו"ר, בימ"ד לרבנים באמריקה.

הכתוב תחילה	פתח	שבו		חג המצות	5ג
>	פתח	שבו		בחג המצות	6ג
הכתוב תחלה	פתח	שבו		בחג המצות	מנכן 140
הכתי' תחלה	פתח	שבו		(המצות)	סמינר
[דבר] הכתוב (תחילה)	(פתח)	שבו	[הסוכות]	חג (המצות)	לונדון
מדבר הכתי'		שבו	הסוכות	חג	אוקספורד
מדבר הכתוב		שבו	הסוכות	חג	מנכן 95
	ראשון	ש...<	נאמר לומר	למה	5ג
	ראשון	שזה	לך נאמי לומי	< טעזמי?	6ג
	ראשון	שזה	נאמי לומי	למה	מנכן 140
	(ראשון)	שזה	נאמי לומר	למה	סמינר
עיקר	(אחרון)	שזה	נאמי לומר	למה	לונדון
	אחרון	שזה	נאמר לומר	למה	אוקספורד
	אחרון	שזה	נאמר לומר	למה	מנכן 95

5ג

6ג

מנכן 140

סמינר [הסוכות שבו דבר הכתי' למד ש"מ לומר שזה אחרון]
 לונדון
 אוקספורד
 מנכן 95

ביבליוגרפיה

ספרות רבנית

- רי"י קנייבסקי, קהילות יעקב, (שני כרכים), בני ברק תשמ"ה.

ספרות מחקר

- י' גולינקין, פרק יום טוב של ראש השנה בבבלי (חלק ב'): מהדורה מדעית עם פירוש, דיסרטציה, בית מדרש לרבנים באמריקה, ניו יורק תשמ"ח.
- -, שיירי כתבי יד של בבלי ראש השנה מהגניזה בקהיר: מהדורה מצולמת בצירוף מבוא קודיקולוגי, ניו יורק וירושלים, תש"ס.
- רד"צ הופמן, Einleitung in die halachischen Midraschim בתוך: מסילות לתורת התנאים, (תורגם לעברית ע"י א"ז רבינוביץ), תל אביב תרפ"ח.
- המכון לחקר התלמוד ע"ש שאול ליברמן - מאגר ממוחשב של נוסחי התלמוד הבבלי על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים, בית מדרש לרבנים באמריקה.

- א' וייסברג, "הצורות יר' שמעון בן לקישי ויכאיזה צד' ותרומתן למיון כתבי-יד של תבליי", לשוננו נה (תשנ"א), עמ' 367-382.

מהדורות מדרשי ההלכה שבהן נעשה שימוש

- מכילתא דרשב"י, מהד' אפשטיין-מלמד, ירושלים תשט"ו.
- מכילתא דרבי ישמעאל, מהד' האראוויטץ - רבין, ירושלים תש"ל.
- ספרא, מהד' א"ה ווייס, ניו יורק תשי"ז.
- תורת כהנים על פי כתב יד רומי מנוקד (אסטמאני מספר 66), הוצאת בית המדרש לרבנים באמריקה, ניו יורק תשי"ז.
- ספרי דבי רב, מחברת ראשונה - ספרי על ספר במדבר וספרי זוטא, מהד' האראוויטץ, ירושלים תשנ"ב.
- ספרי על ספר דברים, מהד' פינקלשטיין, בית המדרש לרבנים באמריקה, ניו יורק וירושלים תשנ"ג.

לועזית

P. Schaefer, Research into Rabbinic Literature: An Attempt to Define The Status Quaestionis , *JJS*, 37 (1986), pp.201-211.